

Nekoliko črtic iz mojih mladih let.

(Spisal Matija Torkar.)

Več prijateljev in tovarišev me je nagovarjalo, naj jim podam o sebi kak obširnejši življenjepis, kakor ga je podal blagega mi spomina moj šestnajstletni sošolec, rajni gospod prof. Josip Marn v svojem „Jezičniku“ XXX. l. 1892., na str. 20 in 21. Pravijo, da za menoj ne bo nihče več vedel in opisoval zanimivih podrobnostij iz dōbe našega probujanja. A vsakdo vé, kako sitno delo mi s tem nakladajo moji dragi znanci, ker je težko zaradi prirojenega samoljubja držati se povsodi popolne nepristranosti. Zato naj mi nihče ne zameri¹⁾, da namestu obširnega življenjepisa podam le nekoliko črtic iz mladostne dōbe, zlasti še, ker mi moje poznejše bivanje v Gorotanu in tedanje delovanje na političnem polju ne more dati prostega duška; tudi ni politika predmet lepoznan-skemu listu.

Rodil sem se, kakor gosp. Marn prav piše, dné 27. svečana l. 1832., a ne v Zasipih (Zaspah), kakor on pravi, ampak pōd Zasipi v vasi „Mužje“, ki štejejo najst hišnih števil in so združene s hišnimi številkami zasipskimi. Krstil me je v Gradu tedanji župnik gosp. Ivan Pristov, ki je bil ob jednem zasipski administrator pred dohodom domačega župnika plem. g. Josipa Hillmayerja. Tu najprej omenjam, da ne pišem imena svoje rojstvene župnije, kakor se doslej povsodi bere in je še celō rajni Metelko

¹⁾ Da ne bi kdo napačno umeval in sodil čislane-ga gospoda pisatelja, treba opomniti, da ga je največ urednik tega lista prosil, naj opiše svoje življenje. Zvedenec vé, da taki življenjepis najpše pojasnjujejo ono dōbo, v kateri so živeli opisani možje. Gospod pisatelj je imel obilo prilike, da je natančno opazoval svojo dōbo, in ima dovolj kritičnega duha, da o posameznostih sodi po pravici. Upajmo, da dodā temu spisu še drugi del.

Uredništvo.

pisal, „Zasp“ ali celō „Zaspo“, ampak „Zasip“. „Zaspo“ nihče ne govori v blejskem okraju; ob robu savskega obrežja proti globokemu jarku brezniške strani pa je res dovolj zasipov in posipov. Gotovo je, da ime vasi „Zasip“ izvira od zasipanja. Da se spodnji del vasi imenuje „Mužje“, opravičeno je zato, ker že v malem deževju res dokaj vode rado cezī iz obrežja, in se takoj pod „Mužjami“ nahajajo najbistrejši, najhladnejši studenci, izvirajoči iz podnožja Holmskega gorovja. Ti napajajo ljudi in blago, on-

dotne rovte, loke in seno-
žeti, viseče proti Savi. Še sedaj se mi v kraški zaduhli vročini često toži po hladnih, bistrih in srebrnočistih izvirkih, ko moram piti kapnico. Nad vse krasen je razgled nad Zasipi vrh tako imenovanega Holma pri kapelici svete Katarine na poti proti slapu na Radolni po vsi blejski in brezniški okolici doli do Kranja in svetega Jošta; in prav ta prekrasni razgled, mislim, je imel Prešern pred očmi, ko sta mu iztekli izpod peresa zlati vrstici:

Dežela Kranjska nima
lepš'ga kraja,
Ko je z okol'co ta —
podoča raja.

Iz otročjih let omenjam le nekaterih izrednih, bolj smešnih dogod-

bic, kakoršnih ni doživel vsakdo. Tako n. pr. me je moral zibati od mene osem let starejši brat Anton. A ker ga je mikalo na vás med druge paglavčke, domisli si, da naveže zibel na dolg motvoz in me tako ziblje tudi iz daljave. Često pa se je prigodilo, da je preobrnil zibel in mene. Ko je prišla mati s polja domov, našla me je poveznjenega in na vse grlo kričече; po Antonu je pa pela leskovka, dasi ga ni hotela poljšati. Zame je imelo to ljubeznivo zibanje — tako so rekali — to dobro stran, da so se

Matija Torkar. (Fotogr. dr. Fr. L.)

mi že otroku prsi razširile in imam še danes krepak glas.

V dōbi mojih otročjih let so bivale pri naši hiši tri matere, moja, očetova in materina. Materini materi, stari in bolehave ženici, je pošiljal tedaj ujec, profesor v Ljubljani, T. Kapuz, kave in sladkorja za vsakdanji poboljšek. V tistih časih še pri nas nikdo ni videl, še manj pa pri hiši imel gizdave in potratljive kave. V vsi vasi, broječi petdeset hišnih števil, ni je bilo drugodi, kakor v župnišču in pa pri nas. Stara moja mati je pila to čobodro dan na dan in tako še mene klicala k temu gosposkemu oblizku. Tako pa so mi že otroku s to „črno juho“, kakor sem tedaj imenoval sedanji „hišni mir“, izpridili vse živce in zastrupili kri, da mi odslej in še danes tolikanj rada bruha v glavo. Iz izkušnje torej vem, kako prav delajo umni ljudje in še zlasti župnik Kneipp, da se na vso moč upirajo temu nesrečnemu strupu človeškega rodū. Jako je obžalovati, da je njih upiranje brezuspešno.

Ker sem pa imel v otročjih letih tri matere, ni bilo nič posebnega, če povem, da mi niso dajale le „črne juhe“, temveč so mi znale rezati tudi duhovnega kruha. Učile so me vsakdanjih molitvic iz katekizma. Zlasti me je moja mati od petega leta naprej ob nedeljah in ob praznikih redno jemala s seboj k božji službi. Da sem bil v cerkvi tih in pokojen, odkazala mi je sedež na poklekniku pri izpovednici, sama pa me je opazovala iz klopi. Seveda ni bila vselej z menoj prav zadovoljna. V takih slučajih mi je dajala iz žepa kosce belega kruha, doma pa mi kazala brezovko pod tramom. Slušal sem jo toliko, da sem, ne še sedem let star, znal na pamet litanije Matere Božje, ker smo jih z rožnim vencem molili leto in dan. Ko izpolnim sedmo leto, nisem imel nobene matere več. Pobralla jih je smrt zaporedoma, naposled moja pravo mater. Pred sv. Jurijem je šla še trebit na loko mejo okrog zelnika, in jaz sem bil ž njo. Domov prišedša potoži, da jo hudo bōde na desni strani, in gre v posteljo. Ljudje po vasi so pa rekli: „Kdor v petek zbolí, temu kaj rado zvoni“, in res je drugi petek umrla za pljučnico, stoprav 44 let stara. To je bil zamej preobratnik. Doslej sem bil menda namenjen za plug in motiko; tedaj me odmenijo za šolo. Po materini smrti pride namreč najstarejši brat Valentin, tedaj bodoči sedmošolec, domov na počitnice. Oče se ž njim pomeni, kaj bi bilo storiti z menoj, najmlajšim sedemletnim poskočnikom. Sklep je kmalu storjen, da me brat ob sv. Mihelu vzame s seboj v ljubljanske šole. Tako sem o malem šmaru l. 1839. trgal zadnje češplje in prekljal zadnje orehe, sv. Mihel pa me je odpeljal v belo Ljubljano.

Čudna vas je ta — bela Ljubljana, rekel bi Ribničan, ker še plotu nima, da bi konja privezal k vereji. Tudi meni se je zdela čudna, pa še jedenkrat tako velika, kakor Grad, kamor sem doma po materini smrti često zahajal k svoji dobri teti. Stavb od Šiške doli, kakor kolizeja, protestantske cerkve, Tavčarjeve hiše, Slonovega hōtela itd. ni bilo nikjer, in o železnici se nikomur ni sanjalo. Vendar se mi je zdela Ljubljana tako velika, da tretji dan, ko je odšel oče proti domu, nisem znal najti izhoda proti Šiški, ko sem jo od dolgega časa namerjal popihati, od koder sem bil prišel. Ko se zjutraj ob sedmi uri za Ljublanico pricmerim mimo Regalijeve hiše na šempeterskem predmestju, pride me beguna brat iskat, da me zopet nazaj odvēde na stanovanje. Kuglova gospoda iz Smokuča, Frančišek in Miha, sta še živi prič tega dogodjaja, ki je meni izžemal toliko in tako bridkih solz po domači vasi, po ljubih „Mužjah in Zasipih“.

Z začetkom vinotoka me je vodil brat prvičkrat v šolo, kjer se nas je v spodnjem oddelku I. razreda sešlo nad 140 dečkov močno jednake velikosti in jednake učenosti. Ura odbije osem, in v šolo vstopijo nam čisto nepoznani gospodje v zapetih suknjah: pok. vodja Šlakar, katehet Zavašnik in učitelj Klander. Gospodje se prekrizajo in mi za njimi, a v jeziku nam čisto ptujem. Da smo molili, sklepali smo iz tega, ker smo se prej in slej pokrizali. S tem se je torej pričel naš nauk. Nato nam gospod Klander najprej nemški, potem pa tudi slovenski razloži, da bo sedaj gospod vodja vsakogar, ki se je vpisal v šolo, poklical po imenu, vsakateri naj torej vstane, pomoli roko kvišku in odgovori: „hier!“ Šlo je dokaj v redu, in še nemškega „hier!“ so se bili nekateri privadili. Ko pa pokliče: „T . . . r Mathias“, ne oglasi se nihče. Gospod Klander, star, izkušen gospod, ki je bil izšolal že razne umetnike, jame takoj po klopéh zaporedoma izpraševati dečke, kako se pišejo. Vedeli so vsi. Ko je pa po sreči že v drugi klopi prišla vrsta name, nisem znal razvozlati tega problema. Vpraša me dalje: „Čegav si? kje si doma? kako ti je ime?“ To pa so bila že vprašanja, katerim sem povoljno odgovarjal. „No, vidiš“, dé oni, „prav ti si tisti, katerega smo klicali in iskali. Vselej, kadar te pokličemo s tem imenom, vstani, pa dvigni roko in reci: hier!“ Vendar mi ni šlo v glavo, kako bi bil jaz kar čez noč, meni nič, tebi nič, postal oče T . . . r. Zato se odrežem: „Jaz nisem T . . . r, ampak le T . . . rjev Matija.“ Tako so me torej prvi dan naučili v ljubljanskih šolah, kako se pišem.

Čez mesec dnij pride zopet vodja Š. v šolo, rekoč: „Tiste, ki se lepo vēdejo in pridno učé,

bomo danes postavili za „vzgladne učence“ (Musterschüler). Sedeli bodo na koncu klopi, in vsak bo prejel list, kjer bo zaznamoval vse tiste, kateri sedé v njegovi klopi. Nanje bo pazil v šoli, v cerkvi in na ulicah. Kdor bo v šoli nemiren in bo šepetal ali se v cerkvi ali na ulici vèdel nespodobno, temu bo „vzgladni učenec“ naredil črne pike.“ Res so bili ti listi razdeljeni v več nemških rubrik: Ime učenčeve, vedenje v šoli, v cerkvi, na ulici, izostajanje i. dr. Med to velečastno legijo so poklicali tudi mene med prvimi, in to slavo sem užival neprestano v vseh normalnih razredih. Prav od one dôle sva se pa tudi bolj natanko spoznala in sprijaznila s pokojnim gospodom Marnom, ker sem jaz kot malo manjši od njega sedel jedno klop pred njim. Tako sva ostala z malim presledkom sošolca do izpolnjenega četrtega leta v bogoslovju. Z Janezom Čebulom, ki biva sedaj misijonar nekje v Ameriki, bila sva vedno skupaj še celó v oddelkih. Med 140 učenci pa, ki smo vstopili v jeseni l. 1839. v šolo gosp. Klandra, bili smo l. 1855. posvečeni le štirje, in ti smo bili: Marn, pokojni Budnar, biši župnik na Vačah, misijonar Čebul in jaz. Pač — rari nantes in gurgite vasto.

Naš šolski nauk je bil nemški. To je bilo za nas sicer jako mučno, vendar smo slovenski dečki vrlo zmagovali nekoliko s pomočjo domačih instruktorjev, nekoliko z lastno neumorno pridnostjo. Vsak grm na ljubljanskem Gradu in pod Gradom in še celó na Golovcu je bil dijaško gnezdo, iz katerega so žvrgoleli mladiči z nemškim „einmal eins“ ali z nemškimi „hilfszeitwörter“, in vsak kozolec, kjer sedaj stoji ogromni kolodvor in cerkev Jezusovega srca, imel je dijaške stanovnike, ki so si v glavo ubijali nemško omiko. Celó krščanski nauk, evangelije in zgodbe sv. pisma smo se učili od II. polletja tedanjega II. razreda začeni sploh v nemščini in še mašne bukvice smo morali imeti nemške, sicer je naredil vzgladni učenec piko v rubriko „krainerisch reden“. Nekdo izmed rajnih (bil je duhovnik in umrl v Polomu na Kočevskem) pravil nam je često ta-le smešni dogodek: Po povelju gospoda kateheta, naj vsakdo pri sv. maši moli na nemške bukvice, prosil je mater, naj mu take kupijo. Mati pa se spomni, da ima na polici že stare, zaprašene nemške molitvene bukve z velikimi črkami. Te mu mati sname raz zaprašeno polico in mu jih dá v porabo. Dečko ogleduje in premetava dalje časa liste teh bukev semtertje, naposled pa najde kratko molitvico, katero si je upal med sveto mašo najlaglje prečitati. To molitev je prebiral med sveto mašo v tedanjih razredih. In kakšna je bila molitev? Kakor je spoznal pozneje, bila je molitev za

zakonsko ženo, ki prosi srečnega poroda. To je pač dokaza dovolj, da naj bo vsak začetni pouk v materinem jeziku. — Imeli smo nadalje posebnega učitelja za nemško govorjenje, izprva nekega Margreitnerja, poznejše pa rajnega šolskega nadzornika Pirkerja. Plačo so mu dajali iz skladov po petnajst starih krajcarjev, katere smo zlagali iz vseh razredov; on nam je hodil ob enem tudi odpirat šole. Učil nas je najprej imenovati po nemško imena najbližjih in najbolj znanih rečij, razločevanje po spolu in sklanjanju, nemško številjenje, pomožne nemške glagole itd. Učiteljem na pomoč je bil v vsakem razredu po jeden bodočih šolskih pripravnikov, ki so se praktično vadili v šolskih naukih. Disciplina je bila v tem, da so navadno bili veliki kmečki robavsi postavljeni za vrhovne vzgladne učence, kateri so iz šole in v cerkev gredé hodili pred nami kakor Gedeoni svojega krdela; pred začetkom šole pa so na desko zapisovali razposajence in poredneže. Tisti, ki so bili zapisani, in še drugi, ki so se pred začetkom pouka med seboj tožarili — in to so bili večinomoma „ljublanski ptički“ —, dobili so po kratki učiteljevi razsodbi kazni s palico, in vrhovni vzgladni učenec je kazni zvršil. Včasih so tožbe, razsodbe in kazni trajale po pol ure. Če se je pa kdo v velikem pregrešil, bila je kazni še posebno huda — za šolsko tablo. Vsak učitelj pa je izumil v kaznovanju kaj posebnega. Tako je imel nekdo navado, da je poredneža zgrabil za hlačni rob in ga stpel. Če je kdo zaspal, vrgel mu je kosce krede in ga večinomoma zadela na glavo. Drugi je imel navado, da je letel za razposajencem po vsi šoli na okrog; seveda je učenec bežal pred njim in je bila prava gonja okoli klopij. Vrh tega je bil temu gospodu jako priljubljen „penitenc“, po pet do desetkratni prepis iz kakega berila. Sploh je bila šiba povsodi in celó preveč v navadi, kakor se za naše dôle rabi premalo. Kar se kaznovanja tiče, mislim: Izkušnja in sv. pismo učita, da je nerodnemu otroku potrebna tudi telesna kazni. V sredi je v zlati skledi. Prav zato se pôje dandanes tako malo novih maš, ker pôje šiba premalo, in prav zato so prenapolnjene kaznilnice, ker predstojniki ne smejo posnemati pokojnega glavarja Pajka. Kako šiba res pôje novo mašo, naj priča ta-le prigodbica iz nekdanih dnij.

Iz vasi V. proti Ródinam, kjer je bila nekaj brezniška župnija, gre kolovozna pot skozi mal gozdič. L a mati je vpisala svojega Janezka v ondotno šolo; a Janezek se je kmalu naveličal vsakdanje poti v šolo. Da bi se otresel šole, domisli si, da je v onem gozdiču ob poti videl volka, kateremu je le težko ubežal. Oče Janezku verjame in odjenja rekoč: „Boš pa doma kmetoval in z menoj hodil na Koroško

T. Zvančič

in v Ljubljano sukno prodajat.“ Ko oče odide z doma na trgovino, reče mati: „Janezek, le brž se pripravi, da greva v šolo! Pojdem tudi jaz s teboj, da te volk ne požre.“ Nerad in nevoljen se Janezek z abecednikom odpravi. Mati pa dene skrivaje pod predpasnik šibo, prime Janezka za roko, in v gozdlič prišedša, vpraša: „Povej mi sedaj, kje si videl volka?“ Janezek ni vedel nič pravega povedati, izgovarjal se je jecljaje, a mati vzame šibo izpod predpasnika, in sedaj sta se z Janezkom pobotavala, tako dolgo, dokler ni obljubil, da ne bo nikoli več videl volka. In ob tem je ostalo. Janezek je hodil pridno v šolo na Ródine, potem v Grad in v Ljubljano, kjer je bil vedno med prvimi ter je šiba naposled ne le novo mašo pela, ampak ga naposled storila učenega doktorja in celó knezoškofa ljubljanskega. Ta je pokojni Zlatoust Pogačar, ki nam je to povest l. 1879. sam pripovedoval pri obedu. Sedaj pa še kdo reci, če moreš, da šiba ne póje nove maše, ali da so lažnive besede svetega pisma, glaseče se: „Komur se šibe škoda zdi, sovraži svojega sina; kdor ga pa ljubi, ta ga vedno strahuje.“ (Preg. 13, 24.) — Zato: „Ne odteguj otroku krotitve; zakaj, če ga udariš s šibo, zato ne bo umrl.“ (Preg. 23, 13.)

Ker pa tako odkritosrčno opisujem rane svoje dóbe, nikarte misliti, da so nas uboge slovenske pare kar brez noža na meh drli. Pridnim in marljivim učencem se je tudi tedaj marsikaj olajševalo. Tako smo se krščanskega nauka poldrugo leto učili iz malega slovenskega katekizma, potem pa do polovice tretjega leta iz večjega katekizma, tiskanega v metelčici in sestavljenega menda po Jelovškemu, umrlem kanoniku novomeškem. Ta katekizem je bil vse hvale vreden in bolj za rabo od sedanjega. Imeli smo tudi v spodnjem oddelku slovensko-nemško berilo, tako imenovane „male povesti“, tiskane v bohoričici, menda po Vodnikovi slovnici. Vse to nam je bilo v pomoč, še posebno, ker so bili gospodje učitelji na normalki večinoma Slovenci in nam niso toliko zamerjali, če smo rekali „der“ ali pa „die Pferd“, ter smo v nemščini druge take kozolce preobračali. Istina je, da smo poleg nemščine že v prvih dveh letih znali prav dobro slovenski brati, in sicer v bohoričici in metelčici. Res je, da je bila nemščina povsodi prva, kar je pa imelo zopet svojo dobro stran. Čestokrat se nahajajo po deželi še sedaj priletni možaki, ki so pohajali stare šole in se še sedaj ž njimi ponašajo, češ, koliko so se nekdanj v tretjem razredu s celo butaro nemških knjig in spisovnikov priučili, da jim je nemščina služila pri trgovini ali jim pri vojaki pomogla do ložjega kruha, ker so se ž njo pospeli do liktorske, korporalske palice

ali so pri železnici prišli do čuvajske službe, med tem, ko se sedanji naši šolarji povspenjajo k večjemu do „gfrajtarjev“ in „postreščekov“. To so vendar dosti tehtni in pravi dokazi „ad hominem“!

A sedaj gimnazija! Že tedaj je bilo treba delati zanjo preizkušnjo; ker je število učencev čedalje bolj naraščalo, bila sta potrebna dva oddelka. Ta preizkušnja se je vršila v nemščini. V I. oddelku nas je ostalo okrog 80. Ti smo bili izbrani izmed onih, kateri smo imeli manj kakor osem slovniških napak; nekaj čez 40, med katerimi je bil tudi pokojni gosp. profesor Marn, prišlo jih je v II. oddelek, katerega je poučeval gospod Jakše; ostale so izpahnili. Ti so se obrnili ali na drugodne gimnazije, ali pa tudi v nekdanji IV. razred, v sedanjo realko. Profesorji one dóbe so imeli svoj „turnus“, po katerem so se vrstili od I. do dovršene IV. latinske šole, od tako zvane „parve“ pa do „syntaxe“, in so razven veroznanstva poučevali v vseh predmetih, v latinščini, zemljepisju, računstvu, v „princip“ (II.), tudi v zgodovini Kranjske dežele (menda po Vodnikovi knjigi); v gramatiki (III.) smo pričeli z grščino, katera je trajala do logike (VII.). Glavni predmet pa je bil v vseh razredih celó do fizike (VIII.) latinščina s privzeto krestomatijo, filologijo in staro mythologijo. Prvi dve leti smo se je učili na podlagi nemške, v gramatiki (III.) pa že na podlagi latinske slovnice. Imeli smo srečo, da smo prišli v „turnus“ izvrstnega latinca, pokojnega prof. Pogorelca. Dajal nam je v prostih dnevih naloge za dom; a pisali smo tudi šolske naloge vsako soboto, najmanj dvanajst v vsakem polletju, od tretje šole naprej kake kratke basni in povesti, potem čisto proste po napovedanih kratkih rekih. Vsakega pol leta smo pisali še posebej jedno šolsko nalogo za prefekta Rebiča. Koncem leta so mestu sedanjega poročila izhajale tako imenovane „periohe“. Na čelu vsakega razreda so bila z debelimi črkami zaznamovana imena odličnjakov, namreč treh obdarovancev (premierjev) in štirih bližnjih (akcidentarjev). Vsi drugi so se pod črto vrstili v abecednem redu s pridejanimi redi iz vsakega posameznega predmeta. Starišem se je zdela ta navada jako dobra. Ob preosnovi stare šole so po raznih poskusih naposled dobro in slabo vrgli v jeden koš in vse skupaj pod klop. Rajni Pogorelec nas je dobro naučil ne le latinščine, ampak tudi kranjske zgodovine. Prav lepo in z veseljem je pravil in med nauk vpletal kitice iz Vodnikovih pesem, in bil jako zadovoljen, če smo jih še mi za njim ponavljali. Nevedoma se nam je srce vzradovalo, ko smo na gimnaziji še pred letom 1848. slišali besedo slovensko.

Vnemal in vspodbadal nas je morebiti nevedoma in bolj iz naravnega nagona k ljubezni naše domovine, ker je še pri latinščini tako rad ponavljal besede:

Nescio, qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit et immemores non sinit esse sui.

Ali ni, vprašam, v teh besedah izražena naša prelepa pesem: „Domovina, mili kraj!“? Zato: Mir njegovim koščicam! Sveti raj njegovi duši!

Povem naj mimogredé, kako sem jeseni l. 1843. kot začetni prvošolec prav do dobrega spoznal pokojnega dr. Prešerna. Z njegovim stričnikom, rajnim Ribičevim Jakopom iz Vrbe, sva namreč kot rojaka in sošolca imela skupaj posebnega učitelja in se skupaj učila. Imel je brata Janeza, tedaj tretješolca, ki je pred nekoliko leti umrl kot kapelan v Ribnici. Dr. Prešern (tako se je podpisaval in nikoli drugače) je imel pri sebi sestro, ki je vsem skupaj stregla in kuhala. V njihovo hišo sem zahajal dve leti vsak dan. Stanovali so za one dôbe v prvem nadstropju v prvi hiši na desno roko, kjer se ulica obrača proti staremu strelišču v kotu nekdanjega sejmarskega velikega trga. Drugo leto pa so se preložili na sedanje poljansko obrežje pri Ljublanici tik „farbarjevega“ vrta, prav tje, kjer je pred malo leti umrl Levstik blagega spomina. Od todi se je potem Prešern preselil za samostojnega odvetnika v Kranj, zakaj v Ljubljani so ga imeli vedno na piki, da bi jim s kako slovensko pesmijo ne preobrnil mesta. Bil je koncipijent pri dr. Crobathu, in bival je v svoji posebni, od nas dijakov odločeni sobi. Kadar je bil v pisarni, hodili smo mi trije dijaki često pogledavat v njegovo sobo na mizo. Imel je namreč navado, da si je zvečer načrtal s svinčnikom na kosec papirja kratek zaznamek kake pesmi. Kolikorkrat smo torej na njegovi mizi zasledili kak „kranjski“ načrt, vedeli smo, da bo gospod doktor kmalu naredil zopet novo pesem. To navado, kakor mi je Janez pravil pozneje, imel je Prešern še v Kranju in celó

do smrti, kakor še jedno, da je namreč zvečer rad kako dovtipno ujel v krčmi. Sicer je bil mož malobeseden in vase zamišljen. Hodil je bolj s pobešeno in prihuljeno glavo, nosil dolge, za ušesa sčesane lase z nazaj proti zatilniku pobešenim cilindrom. Na vnanjščini je bilo videti, da kot pesnik in modrijan ni dosti maral za nove šege v oblačilih.

Nekateri življenjepisci omenjajo, da je rad gledal v kozarec. A ti niso poznali njegovega značaja. Ako je včasih nagnil kozarec, pač ni kapljice pljunil iz ust. A če je zvečer šel v kako krčmo, ni šel zaradi pijače, temveč, da je opazoval svet in slišal kako novo. Kjer pa ni našel dovtipov, plačal je maseljček, ne da bi ga bil pokusil, in odšel naprej. Nekoč sreča ponoči več odraslih dijakov na šolskem trgu, kjer sedaj stoji Vodnikov spominik. Mislil je, da je med krdelom tudi njegov pisar. Tedanje svetilke z oljem so bile ne le redko, ampak menda prav iz tega namena postavljene, da so ponočni izprehajalci videli ljubljansko temo in meglo. Prešern se približa dijakom, najde kmalu, kakor je mislil, svojega pisarja, in ga jame dobro oštevat, zakaj da že več dnij ne hodi v pisarno. Dijak je molčal, ker si te filipike ni mogel tolmačiti. A pesnik seže v žep in mu v roko potisne staro dvajsetico, rekoč: „Da mi jutri prav gotovo pridete v pisarno! Izdelati imamo dolgo repliko.“ Dijak šestošolec, doma iz Radolice¹⁾, bil je dvajsetice vesel, in je ž njo še nekatere tovariše v nedeljo v Šiški pogostil s pivom, ker za one dôbe se je ondi star polič dobival za star groš in jedna stara ljubljanska reglja je odtehtala vsaj deset sedanjih razkošnih žemelj. (Dalje.)

¹⁾ Nekateri pisatelji pišejo brez razloga: „Radovljica“. Po moji misli je to napačno, ker tako noben Gorenjec ne izgovarja, ampak Blejci pravimo: „Radolice“ z naglasom na prvem, onostranski Brezničani pa izgovarjajo z naglasom na drugem zlogu. Nikoli pa še ni prišlo komu na misel, da bi bil „dol, Thal“ spačil v „dovlj“. Pišimo torej, kakor je prav in po pameti, Radolice!

Odpusti!

Ce tvoj te prijatelj razžali — odpusti!
Beseda te huda ne pali — odpusti!
Nenadoma mnogokrat v prsih
Srcá porodé mu jo vali — odpusti!
In v srcu, ki ti ga ne vidiš,
Kesanje se morda zrcali — odpusti!
Ne veš ti, dokleje mu bodo

Nebeški še žarki sijali — odpusti!
Da v tebi ne bodo prekasno
Vestí se glasovi odzvali — odpusti!
Da jokali ne bodeš pred jamo,
Ki druga so v njo zakopali — odpusti!
Po smrti ne kliči: prepozno,
V življenji ljubezni ne kali — odpusti!

Anton Medved.

Nekoliko črtic iz mojih mladih let.

(Spisal Matija Torkar.)

(Konec.)

Vrnimo se h gimnaziji! L. 1849. so jo razdelili v zgornjo in spodnjo. Tako imenovana humanitetna razreda z licejskim oddelkom sta spadala h gornji gimnaziji, četudi so stari profesorji-razredniki še ostali. K sedanjim šolskim predmetom so sprejeli še slovenščino in k matematiki še geometrijo, kolikor so se je še poprej učili v dveh realčnih razredih. Šolske naloge smo odslej pisali jedno soboto dopoldne v latinščini, drugo v nemščini, tretjo v slovenščini. Ob tem času se je prof. Petruzzi prav pridno jel učiti slovenskega jezika. Še celó k vsakdanji sv. maši je nosil Tomaža Kempčana knjige v prevodu Zalkarjevem in tiskane v metelčici, ter je ob straneh delal svoje posebne opombe. Ker si pa izprva ni upal slovenskih nalog sam popravljati in ocenjevati, nosil jih je v licejalno knjižnico k skriptorju Kosmaču. Dobivali smo ono leto Potočnikovo slovnico, izhajajočo v polah, iz Blaznikove tiskarne. Prva naša slovenska naloga, ki se je v šoli pisala, bila je po reku:

Slava bode spet slovela,
Ki Slovencem dá ime.

Poleg Potočnikove slovnice smo imeli za berilo največ Vodnikove, Koseskega, in nekatere Prešernove pesmi. V sobotah popoldne smo imeli slovenske vaje v govorništvu in med

drugimi smo igrali v šoli Koseskega „Devico Orleansko“. Petruzzi sam je razdelil med nas posamezne vloge. Ob tem je imel večje veselje nego mi, ki smo se morali za svoje vloge dobro uriti in pripravljati. Sicer so bile te ure prav za prav odločene za nemške vaje; a Petruzzi

jih je večinoma porabil za slovenske. Tako je mož vsestransko kazal svoje slovansko, za vse lepe vzore čuteče srce. Kot učenec Vodnikov mu je posvetil v njegov album še v poznejši dobi v krasni nemščini precēj dolgo razpravo: „Vodnik und seine Zeit.“

Poleg te vesele podobe iz onega časa vzbuja se mi v spominu tudi nevesela.

Nekatere gardiste so zapeljavali v kavarnah razni nemirneži in tudi vojaške straže, da so se čimdalje bolj zapletali v politične kolobocije. Konec temu negotnemu politikovanju je bil, da so na šolsko desko jeli risati vsakatero karikature in glave s staro kito in še celó

tedanje ministre na tako zločinski način, da je prišla vsa šola v sodno preiskavo. Ta je trajala na Žabjeku cele tri mesece. Žalostni izid te preiskave je bil, da je bil jeden iz vseh gimnazij izpahnjen in še tri mesece po vrhu zaprt; dva sta jo poprej sama odpihala v vojake, in še ondi so jih pozneje degradirali; vsi ostali pa smo (razven tedaj obolelega Marna) v vedenju prejeli le prvi red. Zatorej svetujem iz izkušnje

Ženski portret. (Slikal Simon Ogrin.)

dijakom, naj se s političnimi časopisi in njih strankami nikar ne pečajo, zakaj iz političnih dijakov se ni odgojilo še nikoli nič dobrega. Politični madež ti ostane v vsej tvoji bodočnosti. Učenec, zlasti še v negodnih letih, se uči, nikar da bi politikoval, sicer boš mesto gospoda kak izstradan glumač ali pa razcapan zakotni pisar, da bodo s prstom za teboj kazali. *Exempla sunt odiosa*.

V VII. šolo nas je prišlo skupaj 78, med katerimi je bilo dvanajst Novomeščanov, v oni dôbi namreč v Novem mestu še ni bilo VII. in VIII. šole. To leto je stara prefektura na gimnaziji čisto nehala in vodstvo vseh osem razredov je bilo izročeno dr. Kleemanu, prejšnjemu profesorju zgodovine in filologije na liceju. Nastala je cela zmešnjava v profesorjih in predmetih. Modroslovje je odpadlo, ki je je poprej poučeval Dunajčan dr. Unger. Mesto tega je prevzel nemško slovstvo in grščino. Začel nam je narekovati o Lutrovi dôbi, in mi smo pisali za njim. Bog zná, zakaj mu je bila baš Lutrova nemščina tako prirastla k srcu, da se cele tri mesece nismo premaknili od nje. Kar šolske oblasti našega doktorja nenadoma pokličejo na Dunaj za vodjo v nekem ustavu gluhtonemih. Vsi smo se tega obveselili, in menda odhajajoči doktor še najbolj. Pod klop je padla tudi njegova Lutrova nemščina, in nikdo več ni za njo potočil solze. Mestu njega smo dobili na veliko veselje zopet nazaj prof. Petrucci-ja, ki je bil prav v teh predmetih strokovnjak, kakoršnih je Avstrija imela malo število. Latinsko filologijo so izročili bivšemu prefektu Rebiču. V naravoslovju je poučeval dr. Šubert, tudi Dunajčan, in je odslej ta predmet ostal obvezen, med tem, ko so se doslej od njega lahko oproščevali oni, kateri so hoteli plačevati šolnino. Matematiko je obdržal dr. Humel, menda tudi Dunajčan. Razlagal jo je prav pedantično po lastni knjigi in prav tako geometrijo, da nihče ni vedel, čemu se uči in kako se vse to stvarno rabi. V tem pa kar besedice njegove nisi smel izpremeniti, sicer si takoj pri deski slišal: „Setzen sie sich!“ in zapisal ti je v zapisnik ničlo s klicajem (0!), kar je pomenilo: „Null mit Unsinn!“ V spričevalu pa je v rubriko: „Mathematik“ zaznamoval besediči: „Gar keine“, kar so si poredni dijaki tako razlagali, da niso hoteli kupiti njegove matematične in geometrijske knjige. Za slovenščino so tedaj iz II. leta bogoslovja poklicali profesorja Metelka, ki je prejšnjo Potočnikovo slovnico zavrzel in se držal svojega „*Lehrgebäude der slowenischen Sprache*“. Še brati in pisati je moral vsakdo znati z njegovimi črkami, katere je imenoval „cirilico“, vendar pa gajice ni zametaval, akoprem je zmerom trdil, da je gajica nedostatna. Ko ga je Bleiweis

pozval v „Novicah“, naj bi se tudi on poprijel gajice, odgovoril je lakonično: „Doslej nimam nobenega vzroka, zakaj bi opustil cirilico; kadar bode pa kaj boljšega iznašli, sprejel bodem z veseljem.“ Metelko je med drugim trdil, da je slovenski jezik zaradi dvojnega števila in dovršnih in nedovršnih glagolov popolnejši od nemškega; dokazoval je celó, da znamo Slovenci dosledneje misliti nego Nemci. Navedel je ta-le vzgled: Nemec pravi: „Tag und Nacht“; Slovenec pa: „Noč in dan“, in to je logično, ker iz začetka je bila tema, in še le za temo je Bog ustvaril dan ali svetlobo.

L. 1850. je pokojni Metelko prvokrat v zasebnih urah predaval o staroslovenščini in za berilo si privzel „Ostromirovo evangelije“, kar je pa zaradi premalo učencev zopet tri leta opustil. Sploh se je večina tedanjih učencev silno malo zanimala za svoj materinski jezik, ker si je vsak mislil, da ga za silo že zna, za cesarske službe in urade pa ga itak ne potrebuje. Zato so mu nekateri gosposki poredneži vedno nagajali in ga dražili, a naposled je bil kljubu svoji angelski potrpežljivosti vendar primoran pokazati jim zobe. Zadnjo nalogo v osmi šoli nam je dal: „O slovenskem naglasu.“ S to nalogo nas je tako preresetal, da nas je le sedem ostalo v rešetu, vseh drugih 31 je propadlo; med njimi je bil celó jeden nekdanjih premijantov in tedanjih njegovih nagajivcev, kateremu je tudi zaradi ustnega neznanja pritisnil tretji red; tako je ta junak koncem leta v spričevalu odnesel dvojko kot glavni red. Tajiti se pač ne dá, da je bil Metelko za svoje dôbe jeden prvih učenjakov in filologov v slovanskem slovstvu. In prav po njegovi poti je hodil njegov najpridnejši učenec in vrli mu naslednik rajni gospod Marn. — Jaz bi še pristavil, da sta si bila še celó v trmah močno jednaka. Tako je Marn sam često rad rekal pri razgovorih o novoslovenskih neutemeljenih novotarijah: „Quoad hoc juravi in verba magistri — in od tega ne odstopim.“

Da vso nekdanjo gimnazijo vsaj brzim korakom v duhu prehodim, izpregovorim naj pred sklepom še par besedic o VIII. razredu iz l. 1851. Še pred dvema letoma so klicali učence iz sedme in osme šole za „gospode“ in tudi v spričevalih je stal naslov: „Herr N. N.“ To je od l. 1850. ponehalo. Zato so pa jeli učence iz nižje gimnazije, še mlečne in v raztrganih rokavih, zlasti na novo dohajajoči profesorji „onikati“, da smo prvo- in osmošolci v naslovih jednaki postali. Tedaj je v II. letu v semenišču nehal tečaj iz slovenščine in tedanji bogoslovci so hodili k nam v VIII. šolo k slovenskim uram. Nekateri izmed njih so bili prav marljivi domorodci. Dospevši leta 1851. v VIII. gimnazijski

razred, dobili smo mesto na Dunaj v učno ministerstvo poklicanega vodje dr. Kleemana visoko častitega gosp. dr. Ant. Jarca za provizoričnega šolskega voditelja. Poučeval je še v veroznanstvu in v logiki. K tiskani, res že zastareli in malo vredni knjigi, narekaval nam je dokaj obširno osnovano cerkveno povestnico; žal! da ni prišla čez 300 letno preganjanje kristijanov in čez stare herezije. Za nemško slovstvo je ostal naš Petruzzi, in k temu privzel še srednjeveški „Nibelungenlied“.¹⁾ Fiziko, najbolj kemijo, imel je prvega pol leta dr. Šubert, po njegovi smrti pa jo je prevzel pokojni Dežman, tedaj še vrl narodnjak, in kot profesor pravi strokovnjak ter priljubljen kot prejšnji dijaški oče, g. Krsnik. Grščino in zgodovino je po svoji zmožnosti tolkel neki profesor Rechfeld, prišedši iz spodnje gimnazije v VIII. razred menda po taki poti, kakor Poncij Pilat v apostolsko vero. Premeščen v prvem polletju v Gradec, brž ko ne za poskušnjo, bil je službeno upokojen; drugega pol leta pa je zgodovino prevzel Melzer, učen a za nagajive dijake predober gospod, ki se je potem še dokaj let vadil v potrpežljivosti in prizanašanju kot gimnazijski profesor. Uvêdla se je že tudi preskušnja zrelosti, in prednamci so bili prvi, kateri so jo delali ob prehodu na vseučiliške študije. Tudi bogoslovci so to preskušnjo delali že zaradi lepšega, vendar je pa pokojni knezoškof Wolf ni ostro zahteval, tem manj, ker je bil stari šolski načrt čimdalje bolj razdejan, z novim pa so še od leta do leta delali poskuse, da prav za prav v posameznih predmetih, razven latinščine in grščine, ni bilo ni-

¹⁾ Čez sedem let človeku res vse prav pride. Tako je tudi meni „Nibelungenlied“ v poznejših letih pri korških „Laufenthalerjih“ in pozneje v Kočevju vrlo dobro služil, ker sem namreč s to nemščino dokaj lože umeval nemško govorico, kakor bi jo bil brez nje.

kake logike in zveze in temeljitega pouka in znanja. Če kje, veljale so o tem šolskem črtežu besede: „Ex omnibus aliquid, ex toto nihil.“ Tako v matematiki, geometriji, naravoznanstvu in v fiziki. Stari profesorji so umirali ali se umikali v pokoj, novoprihajajoči so predavali vsak po drugi knjigi ali pa po nobeni, kakor se jim je poljubilo. Kar je temu ugajalo, to je oni zametaval; kolikor profesorskih glav, toliko raznih mislij. Kaj je hotel ubogi učenec v taki zmešnjavi?

Največje in dijakom najljubše pridobitve iz one dôbe so bile te, da so se jim prejšnje brzde in hudo napeti vajeti nekoliko raztegnili; tako n. pr. so smeli pohajati v gledališče, seveda v nemško, zakaj slovensko se je tedaj igral le: „Tat v mlinu“ in pa: „Matiček se ženi“; toda hoditi so morali na partêr, kjer jim je bila cena znižana na deset starih krajcarjev, na „Ochsenstand“ je bilo prepovedano. Po končani gledališki igri so smeli pivopivci priti k „Levu“, kamor je zahajal vodja dr. Kleeman, vinopivci pa k „Slonu“ (tedaj k Mokarju), kjer so dobivali Rebiča pri kozarcu vina. A dijaki niso ostajali pri tem, kar je bilo dovoljenega, ampak so še bolj segali po nedovoljenih rečeh. Ker se jim je prst podal, zgrabili so za celo roko. Iz odjenljivosti so rastle razvade in npravne pogube. Od todi je jel izvirati tisti dijaški proletarijat, ki ga sicer mnogi obžalujejo, katerega pa nikdo neče odpraviti. Tak piškav sad bodo rodile sedanje šole tako dolgo, dokler se ne premeni podlaga sedanjemu učnemu načrtu. Kdo more reči, kdaj se to zgodi?

S tem sklepam te črtice. Če bodo častitim čitateljem po godu, obetam, da jim podam, če mi Bog dá živeti, še drugih iz poznejših let, nekoliko v pouk, največ pa v zabavo in kratek čas.

Pod mrklím nebom.

1.

Kot trenil bi z očmi — in leto mine,
Nagiblje svoje dni — in leto mine.
Jesenska mrzla sapa
Po vejah zdaj šumi: oh leto mine!
Vsa zemlja, ki umira,
Molčé nam govori: oh leto mine!
Jasneje v glavi misli,
Hladneja v srcu kri, ko leto mine.
Življenje se odkriva
Od nove nam strani, ko leto mine.
Krilât je čas in vendar —
Kaj vse se nam zgodi, ko leto mine,
Kaj vse izpremeni, ko leto mine.

2.

Trenutke prave si zamudil. Prekasno!
Potrt si se na postelj zgrudil prekasno.
Ob noč se je osula roža;
Zajutra si se tožen čudil prekasno.
Priatelj te je sôlzen prosil:
„Odpusti!“ Ti se nisi vzbudil. Prekasno!
Ob tebi sreča je hitela;
Roké ji nisi brž ponudil. Prekasno!
Zdaj tirja te za dolg življenje.
Kaj zanj si storil, kaj se trudil? Prekasno!
Jesen te hladna je objela,
Spomin te bridek je razhudil prekasno.
Na vek si pravi čas zamudil. Prekasno!

Anton Medved.